SOS1100 sensorguide eksamen vår 2025

Svar kortfattet på TRE av disse spørsmålene:

1. Hva er de ulike formene for legitimt herredømme, i følge Max Weber?

1. **Tradisjonelt herredømme**
    - Basert på troen på historiske skikker og langvarig praksis.
    - Typisk for føydale samfunn, patriarkalske ordninger.
    - Eksempler: klansamfunn, arvelige monarkier.
    - Embetsførsel og autoritet følger tradisjonens regler.
2. **Karismatisk herredømme**
    - Basert på troen på en leders ekstraordinære kvaliteter og inspirasjonskraft.
    - Oppstår ofte i krisesituasjoner, når etablerte ordninger er i oppløsning.
    - Preget av personlig lojalitet og emosjonell tilknytning.
    - Eksempler: religiøse profeter, revolusjonsledere.
    - Er ustabilt og vanskelig å videreføre uten institusjonalisering.
3. **Rasjonelt-legalt herredømme**
    - Basert på troen på lover og regler, og på den formelle rollen embetsinnehavere har.
    - Kjennetegnes av et byråkratisk apparat, upersonlig autoritet, og systematisk regelverk.
    - Eksempler: moderne stater, offentlige institusjoner.
    - Typisk for moderne samfunn og uttrykk for Webers rasjonaliseringsdiagnose.

2. Hva mente Foucualt med biomakt?

Biopolitikk = biomaktens politiske form

- Fokus på livsprosesser: fødsel, død, helse, sykdom, befolkningens trivsel, reproduksjon.
- Regulerer hele befolkningen snarere enn enkeltindivider.
- Har et produktivt siktemål: fremmer sunnhet, arbeidsevne, velstand.
- Eksempler: mødreomsorg, foreldrepermisjon, vaksinasjonsprogram, helsesjekker, skatter på sukker/tobakk, boligpolitikk, migrasjonsregulering

Biopolitikk som styringsteknikk

- Et aspekt ved governmentality (styringsrasjonalitet), hvor staten ikke bare beskytter grenser, men regulerer og optimaliserer liv.
- Biopolitikk virker ofte sammen med pastoralmakt (omsorgsretorikk) og disiplin (individregulering).
- Biopolitikk kan være inkluderende eller ekskluderende – f.eks. restriktiv migrasjonspolitikk.

Eksempler fra forelesningen:

- Covid-tiltak: vaksinasjon = biopolitikk, oppfordring til å bli hjemme = pastoralmakt.
- Biopolitikk og seksualitet: historisk klassifisering av homoseksualitet som avvik.
- Staten griper inn for å optimalisere befolkningens livsgrunnlag og fremtidig produktivitet

.

3. Hva menes med rasialisering?

 Rasialisering:
– Prosessen der *forskjeller mellom mennesker* (som hudfarge, etnisitet, religion, kultur, bakgrunn) *blir gitt betydning* som om de uttrykker iboende egenskaper.
– Disse forskjellene brukes for å rettferdiggjøre *ulik behandling, sosial rangering eller utelukkelse*.
– Handler om *sosiale og historiske prosesser*, ikke biologiske realiteter.
 Postkolonialt perspektiv:
– Viser hvordan makthierarkier og stereotyper fra kolonitiden lever videre i dag.
– Europeiske kolonimakter brukte kulturelle fortellinger (f.eks. om at de koloniserte var late, primitive, uegnede for sivilisasjon) for å *legitimere undertrykking*.
– Rasialisering handler ofte om hvem som betraktes som «normale borgere» og hvem som betraktes som «de andre».
 Eksempler fra forelesningen:
– **Samer i Norge**: Tvangsassimilering og forestillinger om at deres levesett var mindreverdig.
– **Grønlendere i Danmark**: Fremstilt som late, alkoholiserte – for å legitimere fortsatt dansk dominans.
– **Franskmenns syn på algerere**: Sterke rasialiserte stereotypier fortsatt i dag.
– **Orientalisme** (Edward Said): En spesiell form for rasialisering av Midtøsten og muslimske kulturer, hvor disse fremstilles som enten eksotiske eller truende.

4. Hva går Mertons teori om avvik, eller ikke-konform atferd, ut på?

- **Strukturell spenning / anomi:**
  – Avvik oppstår ikke (bare) fordi enkeltindivider har "svake impulskontroller", men fordi samfunnets struktur gjør det vanskelig for enkelte grupper å nå allment aksepterte mål på legitime måter.
  – Når det kulturelle presset på mål (f.eks. økonomisk suksess) er stort, men midlene ikke er tilgjengelige for alle, kan det føre til anomi – et normbruddstilstand.
- **Kulturelle mål vs. institusjonelle midler:**
  – Kulturelt mål: f.eks. økonomisk suksess, status.
  – Institusjonelle midler: utdanning, arbeidsmoral, lovlydighet.
  – Ubalanse mellom disse skaper press på individer – spesielt i lavere sosiale lag.
- **Fem former for tilpasning:**
  1. **Konformitet (+ mål / + midler)**
     – Aksepterer både målene og midlene.
  2. **Innovasjon (+ mål / – midler)**
     – Aksepterer målet, men bruker illegitime midler (f.eks. økonomisk kriminalitet).
  3. **Ritualisme (– mål / + midler)**
     – Gir opp målet, men klamrer seg til reglene (f.eks. byråkrati uten mening).
  4. **Retrettisme (– mål / – midler)**
     – Trekker seg tilbake fra både mål og midler (f.eks. rusmisbrukere).
  5. **Opprør (+/– mål / +/– midler)**
     – Avviser både mål og midler og forsøker å erstatte dem med noe nytt (f.eks. revolusjonære bevegelser).

Svar lengre på ETT av disse spørsmålene:

1. Et sentralt poeng som går igjen i mange sosiologiske teorier er hvordan mennesker formes av samfunn og sosiale strukturer. Presenter minst to teorier som betoner dette og diskuter likheter og forskjeller mellom dem.

Teoretiske innfallsvinkler som betoner dette:

1. **Émile Durkheim – sosiale fakta og normativ regulering**
   - Samfunnet utøver *tvang* på individene gjennom kollektive forestillinger og normer («sosiale fakta»).
   - Sosiale fakta er eksterne for individet, men virker på det «innenfra» via internalisering.
   - Selvmord studeres som et sosialt fenomen – anomi oppstår når normativ regulering er for svak.
   - Individer formes gjennom sosial integrasjon og moralsk rammeverk.
2. **Talcott Parsons – normativ integrasjon og sosialisering**

- Sosial orden forklares gjennom felles verdier og normer, formidlet via sosialiseringsprosessen.
- Aktørene handler i tråd med sosiale roller fordi de har *internalisert normene* for hvordan man skal handle.
- Samfunnet fungerer som et system av institusjoner som bidrar til stabilitet og reproduksjon av orden.

3. **Michel Foucault – disiplin og selvregulering**
   - Makt er ikke bare undertrykkende, men også produktiv: den *former subjekter* gjennom disiplinering.
   - Overvåking, vurdering og klassifisering skaper selvovervåkning (panoptikon-modellen).
   - Mennesker *former seg selv* i tråd med maktens diskurser – f.eks. hva det betyr å være «normal», «gal», «kriminell», osv.
4. **Pierre Bourdieu – habitus og sosial reproduksjon**
   - Habitus er et system av varige disposisjoner, utviklet gjennom sosialiseringsprosesser.
   - Individers smak, vurderinger og atferd preges av deres posisjon i det sosiale rommet.
   - Samfunnet «skrives inn i kroppene» – handlingene våre virker frie, men er preget av tidligere erfaringer og klassetilhørighet.

5. Feministisk teori – Simone de Beauvoir m.fl.

- Ser **kjønn** som en sosial konstruksjon, ikke biologisk essens: "Man er ikke født kvinne, man blir det."
- Menneskers identitet og posisjon formes gjennom **sosialiseringsprosesser**, **symbolske systemer** og **institusjonelle praksiser** som gjør kvinner til "den andre" i forhold til mannen.
- **Essensialisme** kritiseres: samfunnet fremstiller bestemte sosiale forskjeller som "naturlige", men de er i virkeligheten historisk og kulturelt skapt.
- Likner Bourdieu og Foucault i forståelsen av hvordan subjektivitet formes, men er mer eksplisitt **normativt** orientert: ønsker frigjøring.

6. Postkolonial teori – f.eks. Said, Fanon

- Fremhever hvordan **rasialisering og annetgjøring** former folks selvforståelse og posisjon i samfunnet.
- Koloniale maktstrukturer og diskurser **lever videre** i kultur, institusjoner og internasjonal politikk – ofte under dekke av nøytralitet eller universalisme.
- Viser hvordan vestlig samfunnsvitenskap ofte er **eurosentrisk**, og hvordan globale makthierarkier former handlingsrommet for både grupper og individer.

- Teorien er både **strukturorientert** og **kritisk**: påpeker hvordan makt og kunnskap produserer subjektposisjoner (jfr. Foucault), men med vekt på global ulikhet og kolonihistorie.

ELLER

2. Mikrointeraksjonisme og teorien om rasjonelle valg har ulike perspektiver på menneskelig handling. Redegjør for begge teoriene og diskuter likheter og forskjeller mellom dem.

Mikrointeraksjonisme:

- Mennesker er **symbolfortolkende dyr** (Blumer, inspirert av Mead).
- Handling er **situert og fortolkende** – vi handler ikke ut fra faste normer eller mål, men ut fra hvordan vi forstår situasjonen.
- **Selvet utvikles i samspill** med andre – gjennom lek, spill og speiling (jeg og meg).
- Sosial orden skapes gjennom **forhandling og delt situasjonsdefinisjon** – hva som er passende atferd er noe vi kontinuerlig skaper sammen.
- Kunnskap er ofte **tatt for gitt**, men aktørene kan også gjøre seg selv og situasjonen til gjenstand for refleksjon.

Teorien om rasjonelle valg:

- Bygger på **metodologisk individualisme**: all forklaring må ta utgangspunkt i individets handlinger.
- Aktører har **preferanser**, **oppfatninger** og **begrensninger**, og velger den handlingen som maksimerer nytte innenfor situasjonens rammer.
- **Handling er mål-middel-rasjonell** (instrumentell fornuft).
- Eksempler: eksamensstrategi, matvalg, partnervalg – alt kan forklares som nyttekalkulasjon.
- Utviklet særlig av James Coleman og Gary Becker, inspirert av økonomisk teori.

Likheter:

- Begge teorier er **aktørorienterte** og fokuserer på individers handlinger.
- Begge forsøker å forstå **hvorfor mennesker handler som de gjør** i konkrete situasjoner.
- Ingen av dem baserer seg på strukturell tvang (som Durkheim) eller normativ internalisering (som Parsons).

Forskjeller:

Mikrointeraksjonisme	**Rasjonelle valg**
Handling = fortolkning av situasjoner	Handling = kalkulert valg ut fra mål og midler
Sosial mening skapes i samhandling	Preferanser og mål er gitt på forhånd
Selvet formes i relasjon til andre	Aktøren antas stabil og egennyttig
Vekt på **prosesser og tolkning**	Vekt på **utfall og effektivitet**
Kritisk til strukturell determinisme **og** økonomisme	Bygger på antagelser fra økonomisk teori